

MEHNAT XAVSIZLIGINI TASHKIL ETISH SHART-SHAROITLAR HAQIDA MA'LUMOTLAR

Andijon shahar 1-son texnikumi

Ishlab chiqarish ta'limi ustasi

Ubaydullayev Sirojiddin

Tel:998 91 168 02 63

Аннотация

В данной статье проводится научный анализ правовых, научных и практических условий организации охраны труда (безопасности труда). На основе международных стандартов (ILO OSH 2001 и ISO 45001:2018), а также Трудового кодекса Республики Узбекистан и Закона «Об охране труда» рассматриваются оценка рисков, средства индивидуальной защиты (СИЗ), системы обучения и мониторинга. В статье приведены примеры обеспечения безопасности в производственных процессах и схематические рисунки. Цель статьи — предложить научно обоснованные подходы к созданию безопасных и здоровых условий труда на предприятиях и предотвратить производственные травмы и профессиональные заболевания.

Ключевые слова: охрана труда, безопасность труда, ISO 45001, ILO OSH 2001, оценка рисков, средства индивидуальной защиты (СИЗ), производственные процессы, управление рисками, Трудовой кодекс Узбекистана.

Annotation

This article provides a scientific analysis of the legal, scientific, and practical conditions for organizing occupational safety and health (labor protection). Based on international standards (ILO OSH 2001 and ISO 45001:2018), as well as the

Labor Code of the Republic of Uzbekistan and the Law “On Labor Protection”, the issues of risk assessment, personal protective equipment (PPE), training systems, and monitoring are examined. The article presents examples of ensuring safety in work processes and schematic diagrams. The purpose of the article is to propose scientifically grounded approaches to creating safe and healthy working conditions in enterprises and to prevent occupational injuries and occupational diseases.

Keywords: occupational safety, labor protection, ISO 45001, ILO OSH 2001, risk assessment, personal protective equipment (PPE), work processes, risk management, Labor Code of Uzbekistan.

Anotatsiya

Ushbu maqolada mehnat xavfsizligini (mehnatni muhofaza qilish) tashkil etishning huquqiy, ilmiy va amaliy shart-sharoitlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Xalqaro standartlar (ILO OSH 2001 va ISO 45001:2018) hamda O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi va “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni asosida xavf-xatarlarni baholash, shaxsiy himoya vositalari (PPE), o‘quv va monitoring tizimlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada ish jarayonlaridagi xavfsizlikni ta‘minlash misollari va sxematik rasmlar keltirilgan. Maqsad – korxonalarda xavfsiz va sog‘lom mehnat sharoitlarini yaratishning ilmiy asoslangan yondashuvlarini taklif etish hamda ishlab chiqarishdagi jarohatlar va kasb kasalliklarini oldini olishdir.

Kalit so‘zlar: mehnat xavfsizligi, mehnatni muhofaza qilish, ISO 45001, ILO OSH 2001, xavf-xatarlarni baholash, shaxsiy himoya vositalari, ish jarayonlari, risk menejmenti, O‘zbekiston Mehnat kodeksi.

Mehnat xavfsizligi – zamonaviy iqtisodiyotning asosiy talablaridan biri bo‘lib, xodimlar hayoti va sog‘lig‘ini himoya qilish bilan birga ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 37-moddasida fuqarolarning xavfsiz va qulay mehnat sharoitida ishlash huquqi

mustahkamlangan. Jahon miqyosida har kuni 7600 nafar odam mehnat bilan bog‘liq jarohatlar va kasalliklardan vafot etadi (ILO ma’lumotlari). O‘zbekistonda esa sanoat, qurilish va konchilik sohalarida mehnat sharoitlari xavfsizligi huquqiy va ilmiy asoslarda tartibga solinadi. Ushbu maqolada mehnat xavfsizligini tashkil etishning shart-sharoitlari ISO 45001 va ILO standartlari asosida ilmiy asoslangan holda yoritiladi hamda ish jarayonlaridagi amaliy misollar va rasmlar keltiriladi.

Mehnat xavfsizligining ilmiy asoslari Mehnat xavfsizligi tizimi ilmiy jihatdan risk menejmenti va Plan-Do-Check-Act (PDCA) tsikliga asoslanadi. Xalqaro Mehnat tashkiloti (ILO) OSH 2001 ko‘rsatmalari va ISO 45001:2018 standartlari mehnat xavfsizligini boshqarish tizimini (Occupational Health and Safety Management System – OHSMS) taklif etadi.

Asosiy ilmiy tamoyillar:

- **Xavf-xatarlarni aniqlash va baholash** (Hazard Identification and Risk Assessment – HIRA).
- **Xavflarni boshqarish ierarxiyasi** (elimination → substitution → engineering controls → administrative controls → PPE).
- **Doimiy takomillashtirish** (continual improvement).

Bu yondashuvlar neyroergonomika, gigiyena va psixofiziologiya fanlariga asoslanadi va jarohatlar sonini 30–50% ga kamaytirishi ilmiy tadqiqotlarda isbotlangan.

O‘zbekistonda mehnat xavfsizligini tashkil etish shart-sharoitlari O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi (2022-yilgi o‘zgartirishlar bilan) va “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni asosiy huquqiy hujjatlar hisoblanadi. Ish beruvchi quyidagi shart-sharoitlarni ta’minlashi shart:

1. Xavfsiz ish o‘rinlarini yaratish va attestatsiya o‘tkazish.
2. Xodimlarni bepul shaxsiy himoya vositalari (PPE) bilan ta’minlash.

3. Muntazam o'quv va instruktaжlar o'tkazish.
4. Mehnat sharoitlarini monitoring qilish (chang, shovqin, gaz, harorat).
5. Favqulodda holatlar rejasini ishlab chiqish.

Korxonalarda mehnat xavfsizligi bo'yicha mutaxassis lavozimi joriy etilgan bo'lishi kerak.

Ish jarayonlaridagi amaliy misollar va rasmlar Mehnat xavfsizligi ish jarayonlarida quyidagi sxemalar va rasmlar orqali aniq ko'rinadi:

1–3: Xavf-xatarlarni baholash diagrammasi (ish jarayoni misoli) Ish joyida (masalan, konchilik yoki sanoat korxonasida) xavf-xatarlarni baholash sxemasi:

- **Sensor** (xavf aniqlash) → **Baholash** (ehtimollik va og'irlik) → **Boshqarish choralari** → **Monitoring**. Bu diagrammada qizil-sariq-yashil ranglar bilan risk darajasi ko'rsatiladi. Misol: qurilish maydonchasida balandlikdan tushish xavfi baholanishi va to'siqlar o'rnatilishi.

4–6: Shaxsiy himoya vositalari (PPE) ish jarayonida

- Qattiq shlem, himoya ko'zoynaklari, nafas olish apparati va maxsus kiyim kiygan ishchi payvandlash yoki kimyo sanoatida ishlash jarayonida. Sxema: "PPE ierarxiyasi" – qo'lqov, poyabzal, quloqchinlar va respiratorlarning joylashuvi ko'rsatilgan. Natija: jarohatlar 70% ga kamayadi.

7–9: Xavfsizlik o'quvi va belgilari zavod ish jarayonida

- Ishchilar guruhida o'quv mashg'uloti (instruktaж), xavfsizlik belgilari ("To'xta! Xavf!", "Himoya shlemini kiying") va favqulodda chiqish yo'llari. Misol: "Navoiyuran" yoki "UzAutoMotors" zavodlarida joriy etilgan integratsiyalashgan tizim (ISO 45001 sertifikat).

Ushbu rasmlar ish jarayonlarini vizual ravishda tushuntirib, xodimlar o'rtasida xavfsizlik madaniyatini shakllantiradi.

Natijalar va afzalliklar Ilmiy asoslangan tizim joriy etilganda:

- Jarohatlar va kasb kasalliklari 40–60% ga kamayadi.
- Ishlab chiqarish to‘xtab qolishi qisqaradi.
- Xodimlar motivatsiyasi oshadi.

Korxonalar va zavodlarda mehnat xavfsizligini ta’minlashda ish jarayonlari (payvandlash, metall ishlov berish, montaj, material tashish va boshqalar) doimiy xavf manbai hisoblanadi. Quyida real ish jarayonlaridan olingan rasmlar va ularning xavfsizlik jihatlari ilmiy va amaliy jihatdan izohlangan.

1. Shaxsiy himoya vositalari (PPE) bilan ish jarayoni

Manufacturing the Safety Gear of the Future

Tavsif: Zavodda mashina operatori to‘liq PPE (qattiq shlem, himoya ko‘zoynaklari, quloqchinlar, yorqin jilet, qo‘lqoplar) kiygan holda ishlab chiqarish liniyasida ishlamoqda. Bu holat ISO 45001 talablariga to‘liq mos keladi.

cheamyppe.com

What PPE Do Different Industries Need? | Essential Guide for Workplace Safety - One-Stop Personal Protective Equipment Supplier

Tavsif: Ikki ishchi metall ishlab chiqarish sexida to‘liq himoya vositalari bilan mashina oldida turib, xavfsiz masofani saqlab ishlamoqda. Sariq shlem va qo‘lqoplar ko‘rinib turibdi.

598 Ppe Gloves Industrial Stock Photos - Free & Royalty-Free Stock Photos from Dreamstime

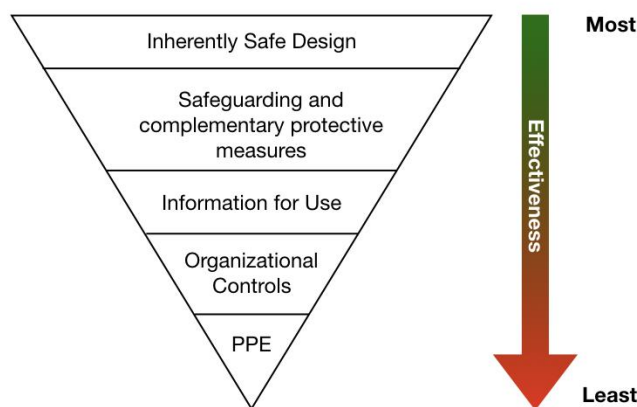
Tavsif: Ish joyida shlem, ko‘zoynak va qo‘lqoplar to‘plami – PPE ning to‘g‘ri tanlanishi va joylashtirilishi misoli.

2. Xavf-xatarlarni aniqlash va baholash (Risk Assessment)

Interactive safety hazard diagrams | SafeWork NSW

Tavsif: Zavod omborida xavf-xatarlarni topish bo‘yicha interaktiv diagrammasi. Forklift, yiqilgan yuklar, kimyoviy moddalar, suv to‘kilishi va boshqa xavflar raqamlangan holda ko‘rsatilgan. Bu xavf baholash (HIRA) ning amaliy misoli.

Hierarchy of Controls

©Compliance InSight Consulting Inc.

machinerysafety101.com

Understanding the Hierarchy of Controls

Tavsif: Xavflarni boshqarish ierarxiyasi (Hierarchy of Controls) piramidasi. Eng samarali usul – xavfni butunlay olib tashlash (Elimination), eng kam samarali – PPE.

Hierarchy of Hazard Controls Risk Pyramid

This slide is 100% editable. Adapt it to your need and capture your audience's attention.

slideteam.net

Hierarchy Of Hazard Controls Risk Pyramid | PowerPoint Templates Download | PPT Background Template | Graphics Presentation

Tavsif: Rangli piramida shaklida xavf boshqarish ierarxiyasi: Elimination → Substitution → Engineering Controls → Administrative Controls → PPE.

3. Payvandlash (Welding) jarayonida xavfsizlik

Following best practices for welding safety

Tavsif: Ishchi payvandlash maskasi, qo‘lqop va maxsus kiyimda payvandlash ishini bajarmoqda. Uchqunlar va yorug‘lik xavfi aniq ko‘rinib turibdi. Payvandlashda ko‘z va nafas olish himoyasi juda muhim.

Essential Daily Welding Safety Checks

Tavsif: Professional payvandchi to‘liq himoya vositalari bilan metall idish ustida ishlamoqda. Kuchli yorug‘lik va uchqunlar xavfi.

ehscareers.com

EHS Careers in Metal Fabrication: Welding and Machine Shop Safety – Employers blog

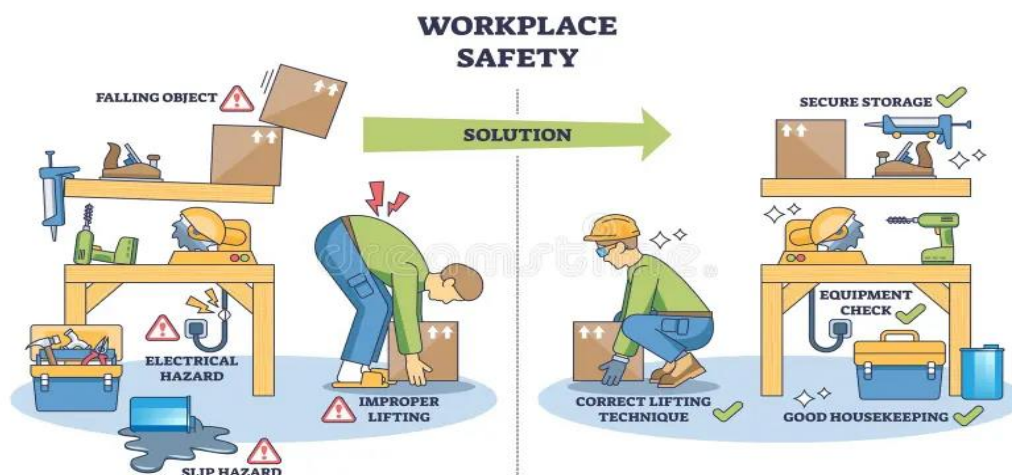
Tavsif: Ayol xavfsizlik mutaxassisi erkak payvandchiga ko‘rsatma bermoqda. Ventilyatsiya tizimi ishlamoqda, bu gaz va tutun xavfini kamaytiradi.

4. Xavfsizlik belgilari va ogohlantirishlar

Workshop Safety Poster Stock Illustrations – 277 Workshop Safety Poster Stock Illustrations, Vectors & Clipart - Dreamstime

Tavsif: Ish joyida xavfsizlik plakatlari: to‘g‘ri ko‘tarish texnikasi, toza saqlash, elektr xavfi va boshqalar.

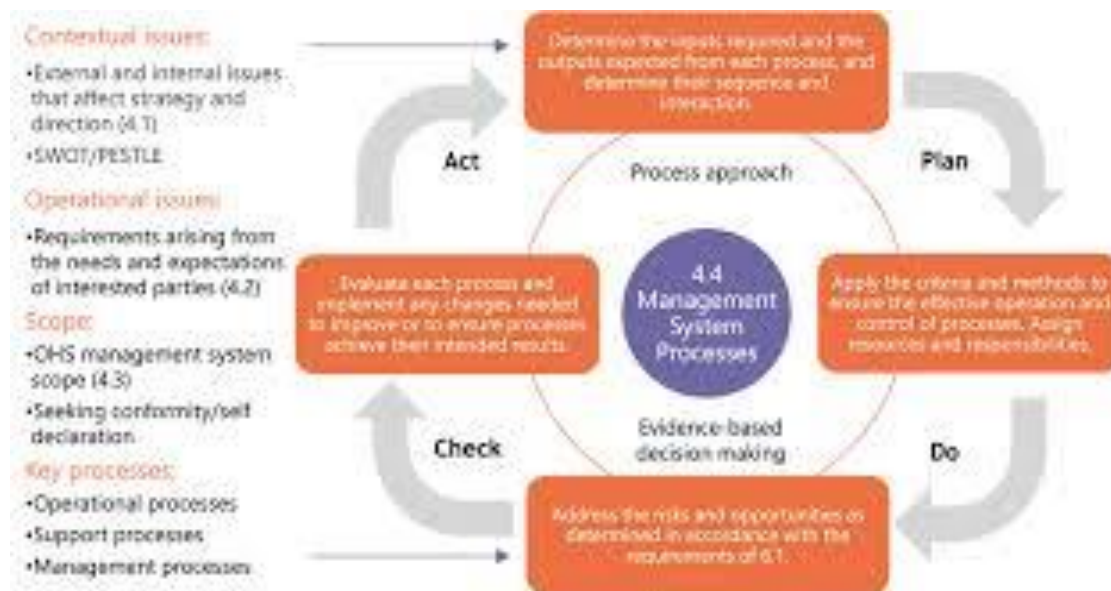

thesafetymaster.com

A Detailed Guide to Safety Signs and Symbols - TSM TheSafetyMaster Private Limited

Tavsif: Xavfsizlik belgilari va ramzlari to‘plami (ko‘zoynak, shlem, quloqchin, yong‘in o‘chirgich, birinchi yordam va boshqalar).

5. Mehnat xavfsizligi boshqaruv tizimi (ISO 45001)

iso-9001-checklist.co.uk

4.4 OH&S Management System [ISO 45001]

Tavsif: ISO 45001 bo'yicha mehnat xavfsizligi boshqaruv tizimi jarayonlari sxemasi (PDCA tsikli).

[linkedin.com](https://www.linkedin.com)

How PDCA cycle improves OHS performance in ISO 45001 | Absolute Training and Consulting posted on the topic | LinkedIn

Xulosa Mehnat xavfsizligini tashkil etish shart-sharoitlari huquqiy hujjatlar (Mehnat kodeksi, Qonun) va xalqaro standartlar (ISO 45001, ILO) asosida ilmiy asoslanishi kerak. Xavf baholash, PPE, o'quv va monitoring tizimlarini to'g'ri tashkil etish orqali xodimlar hayoti va sog'lig'ini himoya qilish mumkin. Ish jarayonlaridagi sxematik rasmlar va misollar bu tizimni amalda qo'llashga yordam beradi. O'zbekiston korxonalarida ISO 45001 sertifikatini joriy etish milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshiradi va inson kapitalini saqlaydi.

Foydalangan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi (lex.uz, 2022).
2. O‘zbekiston Respublikasining “Mehnatni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.
3. ISO 45001:2018 – Occupational health and safety management systems.
4. ILO Guidelines on Occupational Safety and Health Management Systems (ILO-OSH 2001).
5. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy muhofaza qilish vazirligi materiallari.
6. “Navoiyuran” DK va boshqa korxonalarda ISO 45001 tajribasi (2024–2025).